

SERAMİK SANATINDA RENKLİ ÇAMUR TEKNİĞİ

Oya UZUNER*

Seramik, ilkel insanın kapkacak gereksinimi ile ortaya çıkmış, en eski sanat dallarından biridir. Toprağı su ile karıştırıp, ateşte pişirerek dayanıklı yepyeni bir yapı oluşturan insan şüphesiz yaşadığı dönemin en önemli buluşlarından birini gerçekleştirmiştir..

En temel ihtiyaç olan beslenmenin ve besin malzemelerini koruma endişesinin ortaya çıkardığı seramik ürünler, zaman içinde gelişen yeni uygulama yöntemleriyle seçkin sanat eserlerine dönüşmüştür.

Günümüzde birçok kullanım alanının yanısıra, sanat boyutunu da içererek plastik sanatlar içinde yer alan seramiğin en önemli özelliklerinden biri de, malzeme seçme, şekillendirme, dekorlama, sırlama, pişirim gibi herbiri farklı seçenekler sunan oluşturma aşamaları ve bu aşamaların seramik sanatçısına sağladığı yoğun anlatım olanaklarıdır. Bu olanakların en özellerinden biri renklendirilmiş seramik bünyeler ile üretilen, birçok şekillendirme ve dekor yöntemine olanak veren seramik ürünlerdir.

Seramik bünyenin renk veren oksitler, seramik boyaları ve doğal killerle yapay olarak yeni renkler kazandırılmış haline renkli çamur adı verilmektedir.

Seramik sanatında renk kullanımının astar ile başladığını söyleyebiliriz. Dekoratif amaçlarla seramik ürünün yüzeyini kaplamak üzere hazırlanmış farklı renkteki yarı sıvı seramik çamurlarına astar ya da angop adı verilmektedir. Astar dekorlarına ilk olarak M.Ö. 5000-5500'lerde Anadolu'daki yerleşim alanlarında rastlanmıştır.

“Bunun yanısıra, büyük miktarlarda renklendirici oksit veya pigment boyaların katılması ile hamurların kütle halinde boyanmaları

* Yard. Doç., Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fak., Seramik Bölümü.

I.O. 2100 yıllarında, Eski Mısır'da da bilinen bir yöntemdi" (Ayta, 1976: 29).

Mısır çamuru veya mısır çamı olarak da tanımlanan bu bünye, günümüzde seramik sırnın da atası olarak kabul edilmektedir. (Resim-1)

Seramik sanatının tarihine bakıldığında, Mısır çamurundan sonra yakın dönemlere kadar bünyenin renklendirilmesinin genellikle astar ile sınırlı kaldığı görülür. Bu duruma metal oksitler ile seramik bünyeyi renklendirmenin son derece pahalı bir yöntem olması ve seramiğin sanat boyutundan daha fazla ticari amaçlarla üretilmesinin neden olduğu düşünülebilir.

1960'lı yıllardan sonra özellikle Avrupa ülkelerinde, seramik sanatına dönük her türlü hammadde ve malzemenin satıldığı satış sektörünün gelişmesi, geniş bir alandan seçilen ticari olarak hazırlanmış pigmentler ve oksitlerin ortaya koyduğu güvenilir renk paletleri, seramik sanatçıları için yeni bir alan açmış, renkli çamur teknikleri yaygınlaşmıştır. Teknik, birçok seramik sanatçısının hayal gücünü yakalamış ve renklendirilmiş seramik çamurlarından, hem şekillendirme, hem de dekorasyon ögesi olarak yararlanılarak, değişik olasılıkları keşfetmek açısından pek çok yeni deneyi teşvik etmiştir.

Seramik çamurlarının renklendirilmesinde astarlarda ve sırlarda olduğu gibi renk veren oksitler, metal oksitlerden elde edilen hazır seramik boya ları veya farklı renkteki doğal killerden yararlanılmaktadır.

Renk veren oksitlerin başlıcaları kobalt oksit (CoO , Co_2O_3 , Co_3O_4), demir oksit (Fe_2O , Fe_2O_3 , Fe_3O_4), bakır oksit (CuO , CuO_2), mangan oksit (MnO_2), krom oksit (Cr_2O_3) ve zirkon dioksit (ZrO_2) dir. Bunlardan başka, antimon oksit (Sb_2O_3 , Sb_2O_5), kalay dioksit (SnO_2), çinko oksit (ZnO)'de seramik çamurlarının renklendirilmesinde kullanılabilir.

"Renk veren oksitlerden daha geniş bir renk paleti istendiğinde seramik boya ları ile çok çeşitli ve farklı renkler elde etmek mümkün olabilmektedir" (Çobanlı, 1996:47).

% 1 ve % 4 oranlarında seramik çamurunun yapısını fazlaca etkilemeden renklendirebilen bu oksitler, oranlar arttıkça, çamurun

yapısında değişiklikler meydana getirebilirler. Köpürme, kabarma şeklinde görülebilecek bu etkiler bazı sanatçılar tarafından özellikle kullanılmaktadır.

Doğal killer ile yapılan renklendirmelerde ise ilave edilecek oranın oksit ve seramik bovalarına göre daha yüksek olması gerekmektedir. Oksit ve bovalarda bu oran %1 - %15 arası olduğu halde, killerde, ancak % 10 dan daha yüksek ilavelerde sonuç alınabilmektedir.

Oksitler özellikle yüksek sıcaklıklarda (1300  C stoneware gibi) bünyenin zayıflamasına ve bünyede ciddi kabarma ve ŐiŐmelere neden olmaktadır. Bu nedenle dikkatle kullanılmalıdır. Killer matlaŐıp rengi emdiğinden rengin etkinliğini ve gücünü artıracak Şekilde daha fazlasını ilave etmeye teşvik ederler. Bu durum yalnızca bünyeyi zayıflatmakla kalmaz aynı zamanda da seramik bünyeyi renklendirme iŐleminin maliyetini arttırır” (Havey,1976:78). Renklendirilecek bünyenin doğal renginin açık olması renklendirme iŐleminin maliyetini d Ő recekinden tercih edilmeli, koyu renkli bir bünye gerekmedikçe oksit ve seramik bovaları beyaz veya açık renk bünyelere ilave edilmelidir.

Seramik amuru, renk veren maddeler için seramik sırnın tersine iyi bir çözücü ortam değildir. Bu nedenle renklendiricilerin çamura katılmadan önce, k c k değirmenlerde bir miktar çamurla  g t lmesi ve daha sonra çamura ilave edilmesi gerekmektedir. Böylece eğer başka türlü bir etki istenmiyor ise, rengin çamurun her tarafında aynı özelliği göstermesi ve iyi dağılması sağlanmış olur. Çamura eklenecek renklendirici boya veya oksitleri değirmende hazırlama Őansı yoksa, bir miktar su ile porselen havanda  g tt kten sonra çamura ilave etmek daha doğru olacaktır.

Renkli amurlar ile oluşturulan Şekillendirme ve dekor yöntemleri bir çok seramik sanatçısı tarafından, farklı dillerde, agate ware, marbling, layering, laminated, neriage, sprigging, millefiore, feathering, marquetry gibi farklı adlarla tanımlanmaktadır. Bu kadar çeşitli adlar ile tanımlanmalarına rağmen, teknik olarak incelendiğinde, aslında hepsinin çok az farklılıkla içiçe oldukları görülmektedir.

Bunlardan agate ware, marbling, wedging, layering, laminated, neriage olarak tanımlanan teknikler, farklı renkteki bünyelerin

birbirlerine karıştırılarak kullanılması sonucu mermer etkisinde bir yüzey oluşturduğundan, dilimizde mermer tekniği olarak adlandırılır.

Sprigging, “aplikasyon”, marquetry, millefiore, gömme veya kakma olarak da tanımlanabilecek “mozaik”, feathering ise “ebru” yöntemi olarak bilinir.

Renklendirilmiş çamur bünyeleri ile çalışmak sürprizli etkileriyle, çekici ve heyecan verici olmakla birlikte, büyük bir hassasiyet ve sabır gerektirmektedir. Yine de taşıdığı özel zorluklara rağmen birçok seramik sanatçısı için hayli hoş, büyüleyici ve vazgeçilmez bir yöntemdir. Plastikiyet, elverişlilik, kuruma ve pişirme gibi problemlerin sonucundaki deneyimler ile oldukça kontrollü ve zengin çeşitlilikte sonuçlar elde edilebilmektedir.

Bünyenin renklendirilmesi sırasında ortaya çıkabilecek en önemli problem, ilave edilen renklendiricilerin bünye üzerindeki ergitici etkisidir. Bu, eğilme, bükülme bazen de çatlama ve formun bütünü oluşturulan parçaların ayrılmasına neden olabilmektedir. Renklendirici oranlarının önceden denenmesi ve etkilerinin gözlenmesi bu sorunu çözebilmektedir.

Yine bünyenin renklendirilmesi aşamasında oluşabilecek başka bir problem de ilave edilen renklendiricinin yüzeyde lekeler ve hareler oluşturmasıdır. Renk veren oksitler, güç öğütüldüğünden ve kolay dağılan maddeler olmadığından, bünye ile karışması kolay olmamakta ve bu probleme yol açabilmektedir. Karıştırma işlemine önem verilmeli, mümkünse oksitler kuru çamura ilave edilmeli veya değirmende bir süre, su ve bir miktar bünye ile birlikte öğütüldükten sonra bünyeye ilave edilmelidir.

Birçok renklendiricinin rengi pişmeden önce, pişme rengi ile çok farklı olduğundan, sonunda bir sürpriz ile karşılaşmamak için küçük miktarlarda örnekler hazırlayarak, bunlar önceden denenmelidir.

Renklendirmede kullanılacak bünyeyi, renklendirilmeden önce, küçülme ve pişme karakteristiklerini tanımak üzere mutlaka denemek gerekmektedir.

Şekillendirme sırasında kullanılacak farklı bünyelerin aynı plastikiyette ve nemlilikte olmasına özen göstermek, kururken

oluşabilecek çatlama veya ayrılmaları en aza indirecektir. Çalışmalar, parça tamamlanmadan önce mutlaka plastik torbalarda veya kutularda korunmalıdır.

Şekillendirilen formlar kalıptan çıkarılmadan önce en azından deri sertliğine gelmesi beklenmelidir. Mümkünse kuruyana kadar kalıpta kalması kururken oluşabilecek deformasyonları engeller.

Şekillendirme işleminden sonra, kritik değer taşıyan kuruma işlemi birkaç günlük değil, haftalık periyotlarla yavaş bir şekilde yapılmalıdır.

Kuruyan bir parça, böbrek (kidney-ing) adı verilen esnek metal bir sistre veya bir jilet yardımıyla hassas bir şekilde rötuşlanmalıdır.

Pişirim herhangi bir hatalı çekmeyi veya deformasyonu engellemek üzere, gerekli desteklerle veya bisküvi kalıplarda yapılmaz. Tercih olarak iş üzerinde son etkiyi elde etmek üzere olgunlaşma sıcaklığına kadar tek pişirim yeterli olsa da, bisküvi pişirimi yapmak, sanatçıya son bir rötuş için şans verebilir. İnce bir silisyum karbit kağıdı (zımpara ile) yapılan son bir perdah (rötuş) formun yüzeyine ipeksi ve düzgün bir etki sağlayacaktır. Sırlı etki istendiğinde, parçaya uzaktan bakıldığında yansımalar ürettiği ve özelliğini kaybettiği için şeffaf sırlar yerine, desenin tüm özelliğini ve renklerini belirginleştiren mat sırlar tercih edilmektedir.

Peter Lane 1970'lerin sonunda "Studio Porcelain" aldı ilk kitabını yazarken, form ve yüzeyi bütünleştiren renkli çamur bünyeleri ile çalışan sanatçıları araştırmıştır.

"Robin Hopper (Kanada) ve Gary Warnell (İngiltere) bazı dekoratif seçenekleri keşfedenler arasındaydı. Aynı zamanda kompleks ve dramatik buluşları ile göze çarpan Dorothy Feibleman mozaik tekniğini "Marquetry" adıyla söylemeyi tercih eden kişi olduğu kadar, bu tekniği ele alan hemen hemen tek kişiydi (Lane, 1995:34). (Resim 2)

Renklendirme için porselen çamurunu tercih eden sanatçı özel olarak şekillendirilmiş renkli çamur parçalarını, süngerle ıslatılmış bir alçı kalıp üzerinde veya içinde birbirine yapıştırarak şekillendirmektedir. Parçaları birbirine yapıştırırken koyu renk bir sıvı çamur kullanmayı tercih etmektedir. Şekillendirme sonrasında formu kuruyana kadar

kalıpta bekletmekte, daha sonra kalıptan çıkarıp, ince bir metal sistre ile kazıyarak yüzeydeki pislikleri temizlemektedir. Bu rötuş işleminden sonra yapıştırma için kullanılan koyu renkli sıvı çamur eklenen parçalar arasında ince bir kontur halinde görünerek dekorasyonu desteklemektedir.

Peter Lane'ın daha sonraki araştırmaları da, Curtis Benzle (Amerika) ve Thomas Hoadley (Amerika) tarafından oldukça çekici çalışmaların ortaya konduğunu göstermektedir.

Yine Hollandalı Saskia Koster, Alman seramikçi Mary An Go, Belçikalı seramik sanatçısı Mieke Everaet, Almanyalı Rainer Duss, Angela Verdon, Marion Gaunce, Jane Peiser ve daha birçok seramik sanatçısı renkli çamur bünyeleri ile büyüleyici eserler üretmeye devam etmektedir. (Resim, 3, 4, 5)

Türkiye'de ise seramik sanatının güç koşullar altında, sanatçıların büyük azim ve sabırları ile üretildiğini görmekteyiz. Seramik bünyelerini renklendirmek oldukça pahalı bir uygulama olduğundan ve renkli çamur bünyeleri ile yapılan çalışmalar genellikle yüksek derecelerde pişirim gerektirdiğinden, düşük derecelerde pişirimin yaygın olduğu ülkemizde örneklerine pek rastlamamaktayız. Ancak yeni yeni başlayan değişik yüzey arayışları ile renkli çamur bünyelerinin de kullanılmaya başlandığını görüyoruz. Seramik sanatçısı Hamiye Çolakoğlu bir dönem çalışmalarında renkli çamurlara yer vermiştir. Son zamanlarda ise seramik sanatçısı Ferhan Taylan Erder yurtdışında yaptığı renkli çamur araştırmalarını Türkiye'ye döndükten sonra da sürdürmüş, seramik sanatçısı Bingül Başarır da renkli çamur ile bazı denemeler yapmıştır. Yine mezuniyet tezinde renkli porselen çamurlarını araştıran Süreyya Oksay Önen, bir dönem renkli porselen formlar üretmiştir.

Yurtiçi ve yurtdışında seramik sanatçılarının çalışmaları incelendiğinde öne çıkan sanatçıların, seramiğin getirdiği çeşitlilikleri kişisel tecrübelerle geliştiren, bazı teknikleri benimseyip, üsluplaşan sonuçlar elde eden kişiler olduğu görülür. Bu izlenimlerle birlikte, seramiğin her zaman yeni arayışlara ve deneylere açık, devamlı geliştirilebilen teknik zenginliği, yaptığım çalışmalarda sıradışı yüzey

arayışlarına neden oldu. 1989 yılından beri süre gelen araştırmalarım sırasında renklendirilmiş seramik bünyeler ile çalışmalarıma ait bir karışık teknik ortaya çıkmıştır.

Bu alışmalar renkli bünyeler ile şekillendirme ve dekor yöntemlerinin bir sentezi olup, ebru, mozaik zaman zaman da mermer tekniğinin bir arada kullanıldığı bir karışık teknik olarak adlandırılabilir. Ebrulu plakalar kesilip istenen biçimler elde edildikten sonra, daha önceden hazırlanmış zemin üzerine yerleştirilerek merdane ile üzerinden geçilip, yüzeye gömülmeleri sağlanmaktadır. şablon ile kesilip kalıba yerleştirildikten sonra ek yerleri yapıştırılır. Her zaman için risk taşıyan şekillendirme ve kuruma aşamaları özel bir dikkat gerektirmektedir.(Resim 6.7.8.9.)

Renkli seramik bünyeleri ile çalışmak her zaman özel zorluklar taşımaktadır. Kullanılan bünyelerin uyumu, kuruma ve pişirme aşamalarında sabır ve titizlik isteyen bu çalışmalar birçok problemi içermesine rağmen zamanla edinilecek deneyimler ile konu üzerinde kontrol kurulabilmektedir. Diğer tekniklere oranla daha zor olsa da büyüleyici sonuçlarıyla bir çok seramik sanatçısını etkileyerek tercih edilmeye devam edecektir.

Resim 1. XVIII.Sulale III.Amenhotpe'nin sfenksi (Mısır çamuru).

Resim 2. Dorothy Feibleman. Marketöri Vazo.

An Go. Porselen kase, 26x20 cm.

Resim 4. Mieke Everaet. İki kase 1280 °C'de elektrikli fırında pişirilmiş.

Resim 5. Marion Gaunce. Mozaik Tekniği İle Şekillendirilmiş Çanak.

Resim 6. Oya Uzuner. Renkli çamur ile karışık teknik.

Resim 7. Oya Uzuner. Renkli çamur ile karışık teknik.

Resim 8. Oya Uzuner. Renkli Çamur ile karışık teknik.

Resim 9. Oya Uzuner. Renkli çamur ile karışık teknik.

KAYNAKÇA

- AYTA, Tülin.** **Toprak Sanatlarında Dekoratif Uygulama Yöntemleri, İstanbul, 1976.**
- BERENSOHN, Paulus.** **Finding One's Way With Clay, Colour of Clay, Pitman Publishing, London, 1974.**
- CLARK, Kenneth.** **:The Potters's Manual, Published by Macdonald Co. (Publishers) Ltd.London, 1983.**
- COUNTS, Charles.** **:Pottery Workshop, Collier Macmillan Publishers, London, 1976.**
- CONSENTION, Peter.** **:The Encyclopedia of Pottery Techniques. Headline Book Publishing, London, 1995.**
- ÇOBANLI, Zehra.** **:Seramik Astarları, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Esrkişehir, 1996.**
- HARVEY, David.** **:Imaginative Pottery, A and C Black Published Ltd., London, 1983.**

- LANE, Peter.** :”Colour and Porcelain”,
Ceramic Review, 152, 1995.
- NELSON, Glenn, C.** :**Ceramics**, CBS College
Publishing, New York, 1984.
- SHAFER, Thomas.** :**Pottery Decoration**, Watson-
Guptill Publications, New York,
1976.
- SIMPSON, Peny.** :**Sodeaka Kanji, The
Japanese Pottery Hand
Book**, Kodansha International,
Tokyo, 1979.

RESİM LİSTESİ

Resim 1

XVIII. Sülale III. Amenhopte'nin Sfenksi
(Mısır çamuru): (The Metropolitan Museum
of Art, Library Langress Cataloging in Publication Data, New
York, 1992, s. 148)

Resim 2

Dorothy Feibleman, Marquetry Vazo
(Clark, 1983, s. 109)

Resim 3

May An Go, Porselen Kase, 26 x 20 cm.
(Lane, 1995, s. 35)

Resim 4

Mieke Everaet, İki Kase 1280⁰C'de
Elektrikli Fırında Pişirilmiştir.
(Lane, 1995, s. 35)

Resim 5

Marion Gaunce Mozaik Tekniği ile şekillendirilmiş
Çanak (Clark, 1983, s. 81)

Resim 6

Oya Uzuner, Renkli çamur ile karışık teknik.

Resim 7

Oya Uzuner, Renkli Çamur ile karışık teknik

Resim 8

Oya Uzuner, Renkli çamur ile karışık teknik.

Resim 9

Oya Uzuner, Renkli çamur ile karışık teknik.